

Načelne in konkretne pripombe na drugi predlog Zakona o varovanju kulturne dediščine (ZVKD-2)

Podpisani profesorji, raziskovalci in študenti Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, ki smo sodelovali že pri sestavi pripomb na prvi predlog Zakona o varovanju kulturne dediščine (ZVKD-2), vlagamo naslednje načelne in konkretne pripombe na popravljen, drugi predlog ZVKD-2.

— Popravljen predlog ZVKD-2 je bil na žalost v javni obravnavi le šest delovnih dni, kar je bilo veliko premalo za natančno branje in usklajevanje naših pripomb. Zato ponavljamo nekatere svoje ugotovitve, ki niso bile v zadostni meri upoštevane, in se omejujemo na pripombe, ki so neposredno vezane na raziskovanje in interpretacijo dediščine. Glede na trenutno stanje predloga zakona sicer ugotavljamo, da predlog ZVKD-2 še ni zrel za medresorsko usklajevanje, zato ponovno predlagamo, da Ministrstvo za kulturo predlog zakona umakne iz procedure ter najprej nadaljuje konstruktivne razprave, začete v preteklih mesecih.

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani je osrednja slovenska visokošolska ustanova na področju humanistike. Na fakulteti so se šolale in se še šolajo številne generacije arheologov, etnologov – antropologov, umetnostnih zgodovinarjev in zgodovinarjev, ki sestavljajo hrbtenico systemskega varstva dediščine na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, v muzejih in na Ministrstvu za kulturo, kot profesorji v osnovnem, srednjem in visokoškolskem izobraževanju prevzemajo odločilno vlogo pri izobraževanju in osveščanju o pomenu dediščine, poleg tega pa opravljajo še številne službe in dejavnosti v prid dediščine. Člani Filozofske fakultete se znanstveno ukvarjajo tudi s konservatorstvom, muzeologijo in heritologijo in s svojimi raziskavami postavljajo smernice za razvoj in delovanje muzejev in služb za varstvo kulturne dediščine. Zato se fakulteta čuti dolžno in poklicano, da komentira tudi novi Predlog ZVKD-2.

Sodoben odnos do preteklosti in opredmetenih in utelešenih zgodovinskih in civilizacijskih dosežkov po eni strani zahteva upoštevanje trdnih teoretskih podlag humanističnih ved, vključno z etiko. Hkrati so za spoznavanje vseh vidikov preteklosti in njihovega pomena za sedanjost in prihodnost ključnega pomena znanstvene raziskave znotraj posameznih humanističnih ved ter interdisciplinarnih raziskav. Humanistični, etični pristop namreč šele omogoča celostno razumevanje dediščine. V primeru Slovenije so ključni tudi tisti vidiki dediščine, ki prispevajo k naši nacionalni, regionalni in lokalni identiteti in nas s tem enakovredno uvrščajo med samozavestne, ponosne državljane Evrope in sveta.

Pojmi, kot so artefakti, muzealija, nacionalno bogastvo, spomenik, spomeniška celota, kulturna krajina, ostanejo plitve strokovne (tudi zakonske) kategorije, če niso vsebinsko in vrednostno napolnjeni s holističnim razumevanjem celotnega procesa nastajanja, spreminjanja in dopolnjevanja dediščinskih pojavov. To je mogoče doseči le z upoštevanjem

dediščinskih skupnosti, kot jih določa Okvirna konvencija Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (2005), s pospeševanjem participativnih praks, s poudarjanjem pomena skupnosti kot nosilcev vrednot, kolektivnega spomina ter tradicionalnih znanj. Zakon in na njem temelječ sistem varstva mora zato omogočati in spodbujati povezovanje izvajalcev javne službe varstva, torej muzejev, Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, knjižnic in arhivov, pa tudi izobraževalnih in raziskovalnih ustanov med seboj in z javnostmi.

Ogrodje zakonskega urejanja morajo predstavljati trdne, nedvoumno definirane, teoretsko utemeljene definicije osnovnih pojmov, konsistentna določitev pravic in dolžnosti posameznih udeležencev varstva, pristojnosti in naloge ter postopki, ki omogočajo pregledno in smotrno izvajanje zakona. Zakon naj bo omejen na temeljna načela in nujne vsebine, vse podrobnosti naj se urejajo v podzakonskih aktih.

Zakon mora stremeti k temu, da je varstvo dediščine neodvisno od trenutne politične situacije. Zato sta nedopustni koncentracija pristojnosti v rokah vsakokratnega vodstva ministrstva za kulturo in krepitev odvisnosti javne službe varstva od finančne podpore ministrstva.

Mesto humanističnih ved vidimo v sestavi Sveta za kulturno dediščino, kjer naj se eksplicitno navedejo temeljne dediščinske vede (arheologija, etnologija, umetnostna zgodovina, zgodovina). Svet za kulturno dediščino naj ne bo le posvetovalni organ, temveč naj odloča o ključnih zadevah, kot je npr. odstranitev spomenika. Tudi pri tem Filozofska fakulteta lahko pomaga.

Filozofska fakulteta opozarja na predloge, podane v okviru javne razprave pred sprejetjem sedaj veljavnega zakona o varstvu kulturne dediščine, da bi morala tudi Slovenija zagotoviti samostojen finančni vir v obliki posebnega sklada, ki ne bi bil odvisen od razreza državnega proračuna. Kot vemo, takšen predlog v takratni vladi ni bil deležen podpore. Sedaj je čas za ponovno predlaganje takšne ureditve, ki jo poznajo mnoge evropske in zunajevropske države. Filozofska fakulteta je pripravljena pri pripravi takšnega predloga aktivno sodelovati.

Poleg tega opozarjamo, da predlog ZVKD-2 ne predvideva nikakršnih sankcij za tiste, ki dediščino namerno uničijo, namerno zanemarjajo, poškodujejo ali celo odstranijo.

Konkretne pripombe k predlogu ZVKD-2

3. člen

(varovanje dediščine in ukrepi njenega varstva)

(1) Varovanje dediščine zagotavlja nadaljnji obstoj in obogatitev dediščine ter njeno celostno ohranjanje.

(2) Varovanje dediščine temelji na skrbi za dediščino in sodelovanju s skupnostmi ter se zagotavlja predvsem z:

- vzdrževanjem, obnovo, prenovi, uporabo, oživljanjem, upravljanjem, zaščito in ohranjanjem dediščine,

- raziskovanjem in predstavljanjem dediščine ter izobraževanjem o dediščini in
- prenosom dediščine na prihodnje generacije.

(3) Ukrepi varstva dediščine (v nadaljnjem besedilu: ukrepi varstva) so pravni, upravni, organizacijski, finančni in drugi ukrepi države in občin, namenjeni varovanju dediščine. Posamezne ukrepe varstva lahko v skladu z določbami tega zakona izvajajo tudi drugi subjekti varstva.

Komentar:

Ad 1: Nejasen je pojem obogatitev; s čim se dediščino obogati (z novim znanjem o njej ali so tukaj mišljene prezidave, dozidave ipd.?) Predlagamo, da se »obogatitev«
briše. Beseda je uporabljena še v 8. členu.

4. člen

(izrazi)

Komentar: Seznam terminov je bil razširjen, nekatere definicije so bile popravljene. Še vedno (ali na novo) je nekaj terminov napačno definiranih ali uporabljen

84. člen

(kulturnovarstveno soglasje)

(1) Kulturnovarstveno soglasje je treba pridobiti za poseg v:

- spomenik,
- vplivno območje spomenika, če to obveznost določa akt o razglasitvi, in
- varstveno območje dediščine, če akt o določitvi ne določa drugače.

(2) Kulturnovarstveno soglasje za poseg, ki predstavlja odstranitev dediščine zaradi izgube varovanih sestavin, se lahko izda, če je dediščina prekomerno dotrajana in poškodovana in tega ni mogoče odpraviti z običajnimi sredstvi, potrebnimi za obnovo, ali če dediščina ogroža varnost ljudi in premoženja.

(3) V kulturnovarstvenem soglasju iz prejšnjega odstavka se lahko določi ukrepe dokumentarnega varstva skladno z devetim odstavkom 162. člena tega zakona.

(4) Kulturnovarstvenega soglasja iz drugega odstavka tega člena ni mogoče izdati, če se ugotovi, da je izguba varovanih sestavin posledica namernega poškodovanja oziroma uničenja dediščine, ali če je dediščina začasno razglašena za spomenik.

(5) Kulturnovarstveno soglasje ni potrebno za:

- poseg, ki je nujen za odvrnitev nepredvidljive nevarnosti uničenja ali poškodovanja dediščine ali za odvrnitev nevarnosti za ljudi in premoženje (v nadaljnjem besedilu:

nujni poseg). O nujnem posegu je treba takoj po njegovi izvedbi obvestiti zavod in zaprositi za izdajo naknadnega kulturnovarstvenega soglasja,

- raziskavo, ki jo opravlja zavod v okviru javne službe varstva,
- raziskavo arheoloških ostalin, za katero je potrebno dovoljenje za raziskavo, in
- poseg v arheološko najdišče, če ne gre za poseg v tla ali pod vodo in na območju ne velja drug varstveni režim, zaradi katerega je pred posegom treba pridobiti kulturnovarstveno soglasje.

(6) Če gre za poseg, za katerega je treba pridobiti gradbeno dovoljenje, se kulturnovarstveno soglasje šteje za mnenje po zakonu, ki ureja graditev objektov, in se izda v obliki, ki jo določajo predpisi s področja graditve.

Komentar: Člen je škodljiv za dediščino, celo bolj škodljiv od 31. člena ZVKD-1. Ne samo, da bo odstranitev poškodovanih objektov bolj enostavna za investitorje in lastnike (nujni poseg brez kulturnovarstvenega soglasja), ampak se celo ukinja obvezno dokumentarno varstvo. Poleg samega objekta bomo tako izgubili še informacije, ki so ključnega pomena za raziskave stavbne dediščine in zgodovine arhitekture na Slovenskem, morda pa tudi v širšem prostoru. Predlagamo, da je v izjemnih primerih, ko je objekt treba porušiti, dokumentacija objekta obvezna (natančen izris vseh sten, tloris, fotodokumentacija, pri bolj pomembnih objektih tudi 3D skeniranje ipd.). Poleg tega naj o rušenju objekta odloča Svet za kulturno dediščino, če bo ustrezno sestavljen in se bodo njegove naloge spremenile, ali komisija, sestavljena iz predstavnikov različnih ved. Ta naj tudi odloči, katere stavbne elemente, opremo in morebitne naprave je potrebno ohraniti in na kakšen način (vključitev v muzejske zbirke ipd.).

V izogib namernemu zanemarjanju dediščine ali namernemu poškodovanju in uničenju dediščine, naj zakon predvidi stroge kazni za kršitelje. Izguba materialnih ostankov dediščine je namreč nepovratna. Informacij in znanja, ki ga s tem izgubimo, ne moremo več nadomestiti.

Dodatno opozarjamo, da navedba člena v 3. alineji (»z devetim odstavkom 162. člena tega zakona«) ni pravilna.

113. člen

(organiziranost zavoda)

(1) Zavod ima območne enote, Restavratorski center in Center za preventivno arheologijo (v nadaljnjem besedilu: organizacijska enota zavoda).

(2) Število in meje območnih enot se določi v aktu o ustanovitvi.

Komentar: Predlagana reorganizacija ZVKDS ni nikjer obrazložena in je škodljiva tako z vidika vzpostavljanja in zagotavljanja strokovnih standardov dela območnih enot, pa tudi z

vidika razvoja raziskovalnega dela. Predlagamo, da se v okviru ZVKDS ponovno vzpostavi Službo za kulturno dediščino z generalnim konservatorjem, Raziskovalni inštitut in Center za razvoj. ZVKDS je in mora ostati pomemben dejavnik pri dediščinskih raziskavah, tako v okviru humanističnih ved kot v povezavi z naravoslovjem, torej na področju dediščinske znanosti.

120. člen

(muzej)

(1) Muzej je pravna oseba javnega ali zasebnega prava ali njena organizacijska enota, ki opravlja muzejsko dejavnost.

(2) Opravljanje muzejske dejavnosti obsega zlasti:

- zbiranje, dokumentiranje, hrambo, konserviranje-restavriranje in ohranjanje muzejskih zbirk,
- proučevanje in predstavljanje in interpretiranje muzejskih zbirk in
- spodbujanje kulturne raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in njenih izrazov.

(3) Muzej opravlja dejavnosti iz prejšnjega odstavka etično, profesionalno in v sodelovanju z različnimi skupnostmi. Muzej s svojim delovanjem spodbuja dostopnost in vključevanje, raznovrstnost in trajnostni razvoj.

Komentar: Med dejavnostmi, ki jih opravlja muzej, manjka poudarek na raziskovanju (gl. tudi spodaj, pri 127. členu). Raziskovanje v muzeju ni vezano le na zbirke in predmete, ampak tudi na širši kontekst teh predmetov. Kustosi morajo pogosto opraviti tudi terenske in arhivske raziskave. Interpretacije dediščine, zlasti njenih pomenov, so seveda lahko različne in se oblikujejo znotraj različnih epistemoloških okvirov, ampak muzeji morajo ostati pri oblikovanju znanstvene védnosti o dediščini zavezani standardom znanstvenega in strokovnega delovanja.

125. člen

(razvid muzejev)

(1) V razvid muzejev se vpisujejo muzeji, ki izpolnjujejo pogoje iz četrtega odstavka tega člena.

(2) Predlog za vpis vložijo muzeji v soglasju z ustanoviteljem.

(3) Če je ustanoviteljica muzeja država, se muzej vpiše v razvid muzejev po uradni dolžnosti.

(4) Muzej izpolnjuje pogoje za vpis v razvid muzejev, če:

- hrani dediščino z lastnostmi nacionalnega bogastva;

- zagotavlja dostopnost muzejskih zbirk javnosti najmanj 40 ur tedensko;
- ima izdelan načrt fizičnega in tehničnega varovanja ter škodnega zavarovanja muzejskih zbirk, ki ga potrdi ustanovitelj, in
- izpolnjuje druge minimalne strokovne, prostorske, kadrovske in tehnične zahteve, določene s predpisom, ki ga sprejme minister.

(5) Muzej se izbriše iz razvida muzejev na predlog muzeja ali ustanovitelja ali po uradni dolžnosti, če muzej preneha delovati ali če se ugotovi, da muzej ne izpolnjuje več pogojev iz prejšnjega odstavka.

(6) V primeru izbrisa muzeja iz razvida muzejev pridobijo muzejske zbirke status predmeta ali zbirke posebnega pomena na podlagi zakona.

(7) Razvid muzejev vodi ministrstvo.

Komentar: Muzej bi nujno moral izpolnjevati tudi pogoj, da poleg tega, da hrani dediščino, to tudi proučuje (oz. raziskuje).

127. člen

(državna javna služba muzejev)

(5) Državna javna služba obsega:

[...]

10. raziskovanje premične in nesnovne dediščine;

[...]

Komentar: V 10. alineji je sicer vendarle omenjeno raziskovanje, a je omejeno na premično in nesnovno dediščino, kar je nepotrebno in napačno. Kot primer: Muzej za arhitekturo in oblikovanje se pač mora ukvarjati tudi z nepremično, torej arhitekturno dediščino.

133. člen

(lokalna javna služba muzejev)

(1) Lokalno javno službo muzejev opravljajo občinski muzeji.

(2) Lokalna javna služba muzejev v občinskih muzejih, ki ne opravljajo državne javne službe muzejev, obsega upravljanje muzejskih zbirk, proučevanje in predstavljanja muzejskih zbirk in omogočanje dostopa javnosti do informacij o muzejskih zbirkah.

(3) Lokalna javna služba muzejev v občinskih muzejih, ki opravljajo državno javno službo muzejev, obsega:

- upravljanje muzejskih zbirk na lokacijah v pristojnosti ustanovitelja,
- proučevanje in predstavljanje muzejskih zbirk,
- omogočanje dostopa javnosti do informacij o muzejskih zbirkah,
- proučevanje in predstavljanje druge dediščine, ki ne presega lokalnega pomena, in
- izvajanje programov in dogodkov lokalne skupnosti na področju varovanja dediščine.

Komentar: Nujno, da muzeji tudi v okviru lokalne javne službe opravljajo raziskovalno delo oziroma je to vsaj predvideno kot možnost (gl. pripombi k členoma 125 in 127).

Konkretna pripomba seveda ne zajema vseh težav tega zakona. Teh je enostavno preveč in se med seboj preveč prepletajo, da bi jih lahko ustrezno naslovili v tako kratkem času. Zato še enkrat predlagamo, da se zakon umakne. Predlagamo, da Ministrstvo za kulturo sestavi kompetentno skupino neodvisnih strokovnjakov, ki bodo lahko uporabili vse konstruktivne razprave, vse pripombe in komentarje v pripravi novega ali pri popravljanju starega zakona. Zakon o varstvu kulturne dediščine je preveč pomemben, da bi ga na hitro odpravili, saj je pravica do dediščine zapisana že v 5. členu ustave.

Podpisani:

Matija Črešnar, Oddelek za arheologijo FF UL

Bojan Djurić, Oddelek za arheologijo FF UL

Matej Klemenčič, Oddelek za umetnostno zgodovino FF UL

Katja Mahnič, Oddelek za umetnostno zgodovino FF UL

Renata Novak Klemenčič, Oddelek za umetnostno zgodovino FF UL

Predrag Novaković, Oddelek za arheologijo FF UL

Jelka Pirkovič, Oddelek za arheologijo FF UL

Jana Puhar, doktorska študentka heritologije

Verena Vidrih-Perko, Oddelek za arheologijo FF UL